

Кримінальне право та криминологія

УДК 343.34:355.08

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20507687>

**Особливості притягнення до кримінальної відповідальності за
дезертирство в умовах воєнного стану в Україні**

Топчій Василь Васильович,

доктор юридичних наук,, професор,

заслужений юрист України,

директор навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету

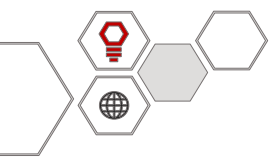
м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, 08205, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-1726-9028>

Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація: У статті здійснено комплексне дослідження особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство та інші кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану. Актуальність теми зумовлена суттєвим зростанням кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407–409 КК України, в умовах тривалої збройної агресії проти України, а також необхідністю забезпечення належного рівня військової дисципліни та обороноздатності держави.

Метою дослідження є комплексний кримінально-правовий та криминологічний аналіз особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство та інші військові кримінальні правопорушення, визначення проблем правозастосовної практики, а також

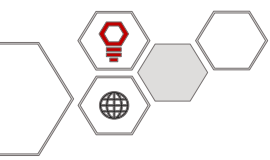

розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України в умовах воєнного стану.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, зокрема: діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний та аналітичний методи. За допомогою статистичного методу проаналізовано дані Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінальних проваджень, пов'язаних із дезертирством та іншими військовими кримінальними правопорушеннями. Формально-юридичний метод використано під час аналізу положень кримінального законодавства та судової практики.

У роботі проаналізовано сучасний стан наукової розробки проблематики кримінальної відповідальності за дезертирство, охарактеризовано основні наукові підходи до визначення юридичної природи відповідних кримінальних правопорушень та проблем їх кваліфікації. Особливу увагу приділено питанням відмежування дезертирства від самовільного залишення військової частини або місця служби, особливостям встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, а також проблемам доказування спеціальної мети ухилення від проходження військової служби.

На основі статистичних даних проведено аналіз динаміки кримінальних проваджень щодо дезертирства у період дії воєнного стану. Встановлено, що протягом 2022–2026 років слідчими Національної поліції України здійснювалося досудове розслідування у понад 40 тисячах кримінальних проваджень цієї категорії, причому переважна більшість із них була зареєстрована саме у 2024–2026 роках. Досліджено регіональні особливості поширення зазначених кримінальних правопорушень, а також проаналізовано практику застосування запобіжних заходів, яка характеризується переважним використанням тримання під вартою.

У статті виокремлено основні проблеми кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану, серед яких: значне навантаження на органи досудового розслідування, складність доказування умислу та спеціальної мети, високий рівень латентності відповідних кримінальних правопорушень, відсутність єдності судової практики, а також необхідність забезпечення балансу між інтересами держави у сфері оборони та дотриманням прав військовослужбовців.

За результатами дослідження встановлено, що сучасний стан кримінально-правового реагування на дезертирство потребує подальшого вдосконалення як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів досудового розслідування військових кримінальних правопорушень, забезпечення єдності судової практики та підвищення ефективності механізмів забезпечення військової дисципліни в умовах воєнного стану.

Ключові слова: дезертирство, військові кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність, воєнний стан, військова служба, військова дисципліна, кримінальне провадження, ухилення від військової служби, кримінальне законодавство, національна безпека.

Specific aspects of criminal liability for desertion under martial law in Ukraine

Vasyl Topchii,

Doctor of Law Sciences, Professor,

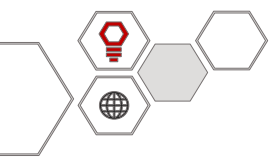
Honoured Lawyer of Ukraine,

Head of the Educational and Research Institute of Law

at the State Tax University

Irpin, 31 Universytetska Street, 08205

<https://orcid.org/0000-0002-1726-9028>

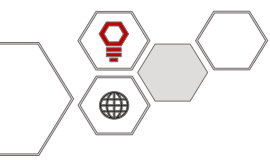
Abstract: The article presents a comprehensive study of the features of criminal prosecution for desertion and other criminal offenses against the established procedure for military service under martial law. The relevance of the topic is due to a significant increase in the number of criminal offenses provided for in Articles 407–409 of the Criminal Code of Ukraine under conditions of prolonged armed aggression against Ukraine, as well as the need to ensure an adequate level of military discipline and the state's defense capability.

The purpose of the study is a comprehensive criminal-legal and criminological analysis of the features of criminal prosecution for desertion and other military criminal offenses, identification of problems of law enforcement practice, and development of proposals for improving the criminal legislation of Ukraine under martial law.

In the process of research, a complex of general scientific and special-legal methods of cognition was used, in particular: dialectical, formal-logical, system-structural, comparative-legal, statistical and analytical methods. Using the statistical method, data from the Unified Register of Pre-Trial Investigations on criminal proceedings related to desertion and other military criminal offenses were analyzed. The formal-legal method was used when analyzing the provisions of criminal legislation and judicial practice.

The paper analyzes the current state of scientific development of the issues of criminal liability for desertion, characterizes the main scientific approaches to determining the legal nature of the relevant criminal offenses and the problems of their qualification. Special attention is paid to the issues of distinguishing desertion from unauthorized abandonment of a military unit or place of service, the features of establishing the subjective side of a criminal offense, as well as the problems of proving the special purpose of evading military service.

Based on statistical data, an analysis of the dynamics of criminal proceedings regarding desertion during the period of martial law was conducted. It was

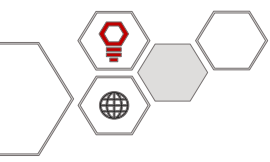
established that during 2022–2026, investigators of the National Police of Ukraine conducted pre-trial investigations in more than 40 thousand criminal proceedings of this category, with the vast majority of them being registered in 2024–2026. The regional features of the spread of these criminal offenses were studied, and the practice of applying preventive measures, which is characterized by the predominant use of detention, was also analyzed.

The article identifies the main problems of criminal liability for desertion during martial law, including: a significant burden on pre-trial investigation bodies, the complexity of proving intent and special purpose, a high level of latency of the relevant criminal offenses, the lack of unity of judicial practice, as well as the need to ensure a balance between the interests of the state in the field of defense and compliance with the rights of servicemen.

The results of the study found that the current state of criminal law response to desertion requires further improvement at both the legislative and law enforcement levels. The need to improve the mechanisms of pre-trial investigation of military criminal offenses, ensure the unity of judicial practice and increase the efficiency of mechanisms for ensuring military discipline in martial law conditions is substantiated.

Keywords: desertion, military criminal offenses, criminal liability, martial law, military service, military discipline, criminal proceedings, evasion of military service, criminal legislation, national security.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії російської федерації проти України та дії правового режиму воєнного стану особливої актуальності набувають питання забезпечення належного рівня військової дисципліни, боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань держави. Одним із найбільш небезпечних військових кримінальних правопорушень, що

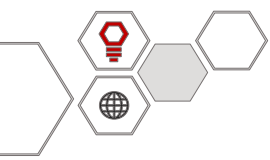

безпосередньо посягає на встановлений порядок несення військової служби, є дезертирство.

Вчинення дезертирства в умовах воєнного стану становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки створює реальні загрози обороноздатності держави, негативно впливає на морально-психологічний стан особового складу, підриває принципи військової дисципліни та ускладнює виконання бойових завдань. У період активних бойових дій проблема незаконного залишення військової служби набуває не лише кримінально-правового, а й стратегічного значення для забезпечення національної безпеки України.

Актуальність дослідження також підтверджується значним зростанням кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із дезертирством та самовільним залишенням військової частини або місця служби. За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань, упродовж 2022-2026 років правоохоронними органами розслідувалося понад 40 тисяч кримінальних проваджень відповідної категорії, при цьому переважна більшість із них була зареєстрована саме у 2024-2026 роках. Така статистика свідчить про стійку тенденцію до поширення зазначених кримінальних правопорушень та необхідність удосконалення механізмів кримінально-правового реагування.

Крім того, сучасні умови ведення війни обумовлюють необхідність комплексного переосмислення підходів до кримінальної відповідальності за дезертирство з урахуванням не лише потреб забезпечення військової дисципліни, а й дотримання прав людини, психологічного стану військовослужбовців, впливу бойового стресу та інших факторів, які можуть впливати на поведінку особи під час проходження військової служби. У зв'язку з цим наукове дослідження особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану є своєчасним, теоретично та практично значущим, а також таким, що має важливе значення

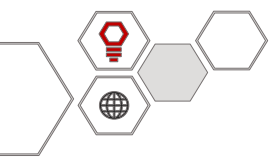

для вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальної відповідальності за дезертирство та інші військові кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану останніми роками стала предметом активних наукових досліджень українських учених-криміналістів та фахівців у сфері військового права. Значна увага приділяється питанням кваліфікації дезертирства, відмежування його від суміжних складів кримінальних правопорушень, особливостям доказування умислу, а також практиці застосування відповідних норм кримінального законодавства.

Одним із провідних дослідників проблем військових кримінальних правопорушень є М. І. Хавронюк. У праці «Ухилення від військової служби: складнощі правової кваліфікації» (2022 р.) науковець дослідив проблемні питання відмежування дезертирства від самовільного залишення військової частини або місця служби, а також звернув увагу на труднощі встановлення спеціальної мети ухилення від військової служби як обов'язкової ознаки складу злочину, передбаченого ст. 408 КК України [1]. Автор акцентує увагу на необхідності однакового підходу до кваліфікації відповідних діянь у правозастосовній практиці.

Вагомий внесок у дослідження військових кримінальних правопорушень здійснила Н. В. Коломієць. У низці наукових праць, зокрема «Кримінально-правова характеристика військових кримінальних правопорушень» (2024 р.) та «Запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень (в контексті ст. 402, 407, 408 КК України)» (2024 р.), авторка проаналізувала об'єктивні та суб'єктивні ознаки військових кримінальних правопорушень, дослідила особливості їх кваліфікації в умовах воєнного стану, а також визначила основні напрями запобігання дезертирству та самовільному залишенню військової частини. Особливу увагу науковиця

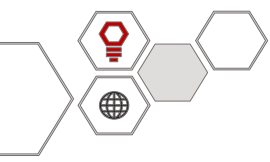

приділяє проблемам забезпечення військової дисципліни та вдосконаленню кримінально-правових механізмів протидії військовій злочинності [2].

Питання кримінальної та адміністративної відповідальності за ухилення від військової служби в умовах воєнного стану досліджували Т. М. Мельник та В. М. Скиба. У своїй праці «Адміністративна та кримінальна відповідальність за ухилення від військової служби в Україні: теоретичні аспекти і реалії воєнного стану» (2023 р.) автори проаналізували особливості правового регулювання відповідальності військовослужбовців, охарактеризували проблеми застосування ст. 407 та ст. 408 КК України, а також звернули увагу на необхідність удосконалення законодавства в умовах тривалої збройної агресії [3].

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби досліджував О. Ленда. У статті «Проблемні питання нормативного визначення об'єкту самовільного залишення військової частини або місця служби» (2022 р.) автор приділив увагу визначенню безпосереднього об'єкта військових кримінальних правопорушень, а також особливостям кримінально-правової охорони порядку несення військової служби в умовах воєнного стану [4].

Проблеми звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення аналізували І. Піскун та Д. Третяков. У дослідженні «Звільнення військовослужбовців від кримінальної відповідальності: проблеми та перспективи реалізації» (2025 р.) автори розглянули сучасні тенденції кримінально-правової політики держави щодо осіб, які вчинили дезертирство або самовільне залишення військової частини, а також звернули увагу на проблеми реалізації дискреційних повноважень командирів військових частин та ризику корупційних зловживань у цій сфері [5].

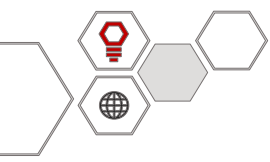
Водночас аналіз сучасних наукових праць свідчить, що питання особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану залишаються недостатньо комплексно дослідженими. Зокрема, потребують подальшого наукового опрацювання проблеми доказування спеціальної мети ухилення від військової служби, особливості застосування запобіжних заходів, питання процесуального забезпечення досудового розслідування, а також вплив бойового стресу та психологічного стану військовослужбовців на кримінально-правову оцінку їх поведінки.

Невирішені раніше проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених кримінальній відповідальності за військові кримінальні правопорушення, низка теоретичних і практичних питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого наукового опрацювання.

Насамперед дискусійним залишається питання відмежування дезертирства від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема самовільного залишення військової частини або місця служби, передбаченого ст. 407 КК України [6, с. 165]. У правозастосовній практиці нерідко виникають труднощі під час встановлення спеціальної мети ухилення від військової служби, яка є обов'язковою ознакою складу дезертирства.

Недостатньо дослідженими залишаються також проблеми доказування суб'єктивної сторони дезертирства, особливості оцінки мотивів поведінки військовослужбовця та впливу психологічного стану особи, бойового стресу, психоемоційного виснаження чи наслідків участі у бойових діях на формування умислу щодо ухилення від військової служби.

Окремої уваги потребує проблема вироблення єдиної судової практики щодо кваліфікації дезертирства та призначення покарання за його вчинення в умовах воєнного стану, оскільки на сьогодні у правозастосуванні

простежуються відмінності у підходах судів до оцінки суспільної небезпечності відповідних діянь та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

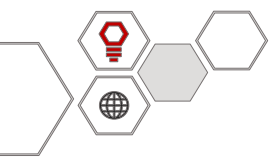
Таким чином, необхідність комплексного дослідження особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану обумовлюється як наявністю значної кількості проблемних аспектів правозастосовної практики, так і потребою вдосконалення кримінального законодавства України у сфері забезпечення військової дисципліни та національної безпеки держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство в умовах воєнного стану, визначення проблемних аспектів кваліфікації та правозастосовної практики, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування у сфері протидії військовим кримінальним правопорушенням.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Національної поліції України, з початку дії воєнного стану слідчими поліції розслідувалося 40 568 кримінальних правопорушень, пов'язаних із дезертирством та іншими кримінальними правопорушеннями проти встановленого порядку несення військової служби, передбаченими ч.ч. 4, 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 та ч. 4 ст. 409 КК України.

Особливо показовим є те, що 30 941 кримінальне правопорушення, або 78,1 % від загальної кількості, було зареєстровано саме у 2024–2026 роках. Така динаміка свідчить як про загострення проблеми дотримання військової дисципліни в умовах тривалої війни, так і про активізацію діяльності правоохоронних органів щодо документування відповідних кримінальних правопорушень.

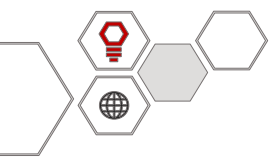
Найбільшу кількість кримінальних проваджень зареєстровано у Дніпропетровській (5842), Одеській (3148), Донецькій (2988), Миколаївській (2230), Херсонській (2191), Львівській (2116), Запорізькій (2067), Вінницькій (1979) та Харківській (1978) областях. Значна концентрація таких правопорушень у зазначених регіонах може бути зумовлена як особливостями дислокації військових підрозділів, так і інтенсивністю бойових дій.

Аналіз статистичних даних свідчить про суттєве загострення проблеми вчинення військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням військової частини, дезертирством та ухиленням від проходження військової служби в умовах воєнного стану [7, с. 27]. Так, у період з 24 лютого 2022 року по 15 травня 2026 року слідчими Національної поліції України здійснювалося досудове розслідування у 40 568 кримінальних провадженнях за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 4, 5 ст. 407, ч. 4 ст. 408 та ч. 4 ст. 409 КК України.

Наведені статистичні показники свідчать про високий рівень суспільної небезпечності відповідних кримінальних правопорушень в умовах тривалої збройної агресії та дії правового режиму воєнного стану. Особливої уваги заслуговує той факт, що 30 941 кримінальне правопорушення, або 78,1 % від загальної кількості, було зареєстровано саме у 2024–2026 роках. Така динаміка дає підстави стверджувати про стійку тенденцію до збільшення кількості випадків порушення встановленого порядку несення військової служби.

Науковий аналіз наведених даних дозволяє зробити висновок, що зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері військової служби зумовлюється комплексом взаємопов'язаних факторів.

Насамперед йдеться про тривалий характер бойових дій, значне фізичне та психоемоційне навантаження на військовослужбовців, наслідки бойового стресу, моральне виснаження особового складу, а також складні умови проходження військової служби в районах активних бойових дій [8, с. 19].

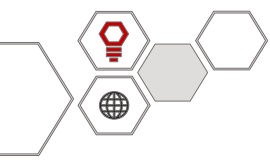

Водночас не можна виключати й інший аспект - активізацію діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, документування та реєстрації кримінальних правопорушень відповідної категорії. В умовах воєнного стану держава об'єктивно посилила контроль за дотриманням військової дисципліни, що також вплинуло на зростання кількості зареєстрованих кримінальних проваджень [9].

Варто також враховувати, що кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 407-409 КК України, характеризуються високим рівнем латентності. Частина випадків самовільного залишення військової частини або місця служби може не набувати форми офіційно зареєстрованого кримінального провадження через складність встановлення місцеперебування військовослужбовців, особливості бойової обстановки або несвоєчасне повідомлення правоохоронних органів [10; 11].

Подальший аналіз статистичних даних дає підстави констатувати достатньо високий рівень процесуальної активності органів досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо дезертирства та інших злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Так, упродовж досліджуваного періоду до суду направлено 11 341 обвинувальний акт, що свідчить про значний обсяг завершених досудових розслідувань та активне здійснення кримінального переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні відповідних кримінальних правопорушень.

Разом із тим наведені показники потребують комплексного наукового аналізу. З одного боку, значна кількість обвинувальних актів свідчить про належну процесуальну діяльність слідчих та прокурорів, спрямовану на забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану [12, с. 295]. З іншого боку, співвідношення кількості направлених до суду обвинувальних актів із загальною кількістю

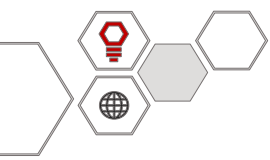

зарєєстрованих кримінальних проваджень свідчить про наявність значного масиву нерозслідуваних або незавершених кримінальних проваджень.

Водночас у 2 154 кримінальних провадженнях прийнято рішення про їх закриття на підставі п.п. 1, 2 та 5 ч. 1 ст. 284 КПК України. Такі процесуальні рішення можуть свідчити про відсутність події або складу кримінального правопорушення, недостатність належних та допустимих доказів, неможливість встановлення об'єктивних обставин вчинення кримінального правопорушення, а також про наявність інших передбачених законом підстав для припинення кримінального переслідування [13]. У контексті військових кримінальних правопорушень це може бути пов'язано зі складністю документування відповідних фактів у районах ведення активних бойових дій, відсутністю доступу до свідків, втратою документів або загибеллю учасників подій.

Окремої уваги заслуговує той факт, що у 1776 кримінальних провадженнях особам повідомлено про підозру, однак остаточне процесуальне рішення у них не прийнято [14]. Це може свідчити про складність проведення досудового розслідування у справах зазначеної категорії, необхідність виконання значного обсягу процесуальних дій, проблеми із забезпеченням явки підозрюваних, а також труднощі, пов'язані з їх розшуком або перебуванням у зоні бойових дій.

Наведені статистичні дані дозволяють дійти висновку, що сучасний стан протидії дезертирству та іншим військовим кримінальним правопорушенням характеризується значним навантаженням на систему кримінальної юстиції. Це, у свою чергу, актуалізує необхідність удосконалення організаційних і процесуальних механізмів досудового розслідування, підвищення ефективності взаємодії між правоохоронними органами та військовим командуванням, а також оптимізації кримінально-процесуальних процедур в умовах воєнного стану.

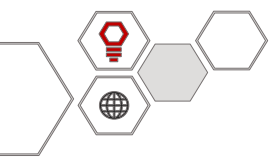

Аналіз статистичних показників щодо застосування запобіжних заходів у кримінальних провадженнях про дезертирство та інші злочини проти встановленого порядку несення військової служби свідчить про формування в умовах воєнного стану надзвичайно суворої судової практики. Зокрема, у 95 % випадків до підозрюваних застосовується найсуворіший запобіжний захід - тримання під вартою.

Натомість альтернативні запобіжні заходи використовуються значно рідше: застава застосовується лише у 2,3 % випадків, домашній арешт - у 1,8 %, а особисте зобов'язання - лише у 0,9 % кримінальних проваджень. Таке співвідношення свідчить про домінування репресивного підходу у сфері забезпечення кримінального провадження щодо військових кримінальних правопорушень.

Подібна практика обумовлюється насамперед особливим характером правового режиму воєнного стану та підвищеним рівнем суспільної небезпечності дезертирства як кримінального правопорушення, що безпосередньо посягає на встановлений порядок несення військової служби, військову дисципліну та обороноздатність держави [15, с. 85]. В умовах широкомасштабної збройної агресії будь-які прояви ухилення від військової служби об'єктивно розглядаються як фактор, що негативно впливає на боєздатність військових формувань та здатність держави забезпечувати національну безпеку.

Крім того, застосування саме тримання під вартою значною мірою пов'язується з необхідністю мінімізації ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, зокрема ризику переховування підозрюваних від органів досудового розслідування та суду, повторного вчинення аналогічного кримінального правопорушення, незаконного впливу на свідків або перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином.

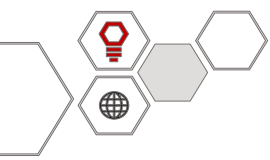
Водночас настільки високий відсоток застосування тримання під вартою актуалізує питання забезпечення балансу між інтересами держави у сфері оборони та дотриманням фундаментальних прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

У цьому контексті заслуговує на увагу необхідність формування індивідуалізованого підходу до обрання запобіжних заходів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії з урахуванням конкретних обставин справи, особи підозрюваного, причин вчинення кримінального правопорушення, наявності бойових психотравмуючих факторів, а також поведінки особи після вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, аналіз практики застосування запобіжних заходів свідчить про тенденцію до посилення кримінально-процесуального примусу у справах щодо дезертирства в умовах воєнного стану, що є закономірною реакцією держави на виклики воєнного часу, однак водночас потребує подальшого наукового осмислення з позицій забезпечення принципів справедливості, пропорційності та верховенства права.

Крім того, практика свідчить про необхідність забезпечення балансу між суворістю кримінально-правового реагування та дотриманням прав військовослужбовців, зокрема у випадках, коли причинами самовільного залишення служби стають тяжкий психологічний стан, бойові травми або неналежне матеріально-побутове забезпечення.

Таким чином, дезертирство в умовах воєнного стану залишається однією з найбільш актуальних проблем у сфері забезпечення військової дисципліни та національної безпеки України. Наведені статистичні дані свідчать про значне поширення відповідних кримінальних правопорушень та високе навантаження на правоохоронну і судову систему. Водночас ефективна протидія дезертирству потребує не лише вдосконалення кримінально-

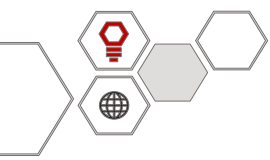
правових механізмів, а й комплексного підходу, що включає належне соціальне забезпечення військовослужбовців, психологічну підтримку особового складу, підвищення рівня військового управління та зміцнення довіри до державних інституцій.

Аналіз статистичних даних та сучасної правозастосовної практики дозволяє виокремити низку актуальних проблем кримінальної відповідальності за дезертирство та інші кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби в умовах воєнного стану.

Крім того, недостатньо врегульованими залишаються питання врахування психологічного стану військовослужбовців під час притягнення їх до кримінальної відповідальності. Тривале перебування у зоні бойових дій, постійний ризик для життя, посттравматичні стресові розлади та психоемоційне виснаження можуть істотно впливати на поведінку особи, однак механізми належного врахування таких факторів у кримінальному провадженні наразі залишаються недостатньо ефективними.

Не менш важливою проблемою є відсутність єдності судової практики щодо кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень та призначення покарання. У різних регіонах спостерігаються відмінності у підходах до оцінки ступеня суспільної небезпечності діяння, обрання запобіжних заходів та визначення виду й міри покарання, що негативно впливає на забезпечення принципу правової визначеності.

Таким чином, сучасний стан кримінально-правового реагування на дезертирство в умовах воєнного стану характеризується наявністю комплексу процесуальних, організаційних та правозастосовних проблем, вирішення яких потребує як удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, так і розвитку ефективних механізмів підтримки військовослужбовців, забезпечення військової дисципліни та зміцнення системи військової юстиції.

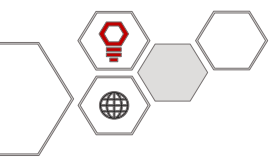

Окремої уваги потребує проблема високого рівня латентності відповідних кримінальних правопорушень. Частина випадків самовільного залишення місця служби може залишатися поза межами офіційної статистики через труднощі документування в умовах бойових дій, втрату зв'язку з військовослужбовцями, проблеми взаємодії між військовим командуванням та правоохоронними органами, а також несвоєчасне внесення відомостей до ЄРДР.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що в умовах воєнного стану проблема дезертирства та інших кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби набула особливої актуальності та становить суттєву загрозу для забезпечення військової дисципліни, боєздатності Збройних Сил України та національної безпеки держави загалом.

У ході дослідження встановлено, що сучасна практика притягнення до кримінальної відповідальності за дезертирство характеризується низкою проблемних аспектів. Серед них - складність відмежування дезертирства від суміжних складів кримінальних правопорушень, труднощі доказування спеціальної мети ухилення від проходження військової служби, високий рівень латентності відповідних правопорушень, значне навантаження на органи досудового розслідування та переважне застосування найсуворішого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Водночас встановлено, що існуючі механізми кримінально-правового реагування потребують подальшого вдосконалення. Насамперед це стосується необхідності забезпечення єдності судової практики, удосконалення процесуальних механізмів досудового розслідування, а також формування більш збалансованого підходу до застосування запобіжних заходів із дотриманням принципів пропорційності та індивідуалізації.

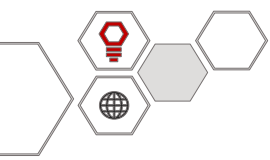

Окремої уваги потребує необхідність урахування психологічного стану військовослужбовців під час оцінки їх поведінки та вирішення питання про кримінальну відповідальність. В умовах тривалої війни ефективна протидія дезертирству має поєднувати не лише кримінально-правові механізми, а й заходи психологічної підтримки особового складу, належного соціального забезпечення військовослужбовців та вдосконалення системи військового управління.

Таким чином, ефективне запобігання дезертирству в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який має включати удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, посилення організаційної спроможності органів досудового розслідування, забезпечення належного рівня військової дисципліни та водночас дотримання конституційних прав і свобод військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хавронюк М. І. Ухилення від військової служби: складнощі правової кваліфікації. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану* : матеріали науково-теоретичної конференції (Київ, 26 травня 2022 року). Редкол.: С. Д. Гусарєв та ін.; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. С. 242-249. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/b3fb182f-a131-42e8-a27e-d77d65c668cb>.
2. Коломієць Н. В., Сосєдка С.В. Запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень (в контексті ст. 402, 407, 408 КК України). *Аналітично-порівняльне законодавство*. №4. 2024. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311242>.
3. Мельник Т. М., Скиба В. М. Адміністративна та кримінальна відповідальність за ухилення від військової служби в Україні: теоретичні

аспекти і реалії воєнного стану. *Галицькі студії: юридичні науки*. 2023. №3.
URL: <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/29>.

4. Ленда О. Проблемні питання нормативного визначення об'єкта самовільного залишення військової частини або місця служби. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 74, т. 2. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273504>.

5. Дмитренко Н. А. Дезертирство: кримінально-правовий аналіз та проблеми кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : Юриспруденція*. 2019. № 41. С. 136-138.
URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/9d36c033-e970-417a-8fa4-a9eed1898a78>

6. Піскун Т. Ю. Кримінально-правова оцінка дезертирства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. С. 164–169.
URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/78c190e0-f3f9-4377-b768-75a572555440>

7. Бабенко А. М., Домброван Н. В., Яцишена Г. А. Кримінально-правові та кримінально-процесуальні засади розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 25-31.
URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/9c2865d3-f4a8-405e-b54d-f4016cb7c265>

8. Гученко К. В. Трансформація векторів дослідження теми кримінальної відповідальності за вчинення злочину дезертирство: парадигма сучасних умов. *Філософсько-світоглядний вимір сучасності: міжгалузеві диспути* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2023. С. 16–20. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/a118f736-736e-4048-b509-243d8ea85e6f>

9. Гладченко Д. М. Правовий аналіз змін військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 407, 425 Кримінального кодексу України, внесених відповідно до Закону України від 13 липня 2023 р. № 3233-

IX. *Нове українське право.* 2023. № 4.

URL: <https://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/525>

10. Beikun A., Pelahesha O., Myna V. Legal Liability for Unauthorized Leaving of a Military Unit or Place of Service: Problems of Qualification, Realization, Exemption from Realization. *Проблеми правоохоронної та освітньої діяльності.* 2025. № 2. DOI: 10.59226/3041-1971.2.2025.6-15.

11. Борисов О. Ю. Особливості правового регулювання у сфері запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 407–408 Кримінального кодексу України. *Інформація і право.* 2026. № 1(56). URL: <https://il.ippi.org.ua/article/view/357451>

12. Щербаковський М. Г. Початковий етап розслідування дезертирства та самовільного залишення військової частини або місця служби. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2026. Т. 112. № 1. С. 294–305. DOI: 10.32631/v.2026.1.21.

13. Коломієць Н. В., Лугина Є. Ю. Кримінально-правова характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби: аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 2. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303704>

14. Голець В. В., Попович А. С. Особливості кваліфікації самовільного залишення частини або місця служби (ст. 407 КК України). *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2026. № 1. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/353046>

15. Касько Т. Ю. Кваліфікуючі ознаки дезертирства. *Актуальні проблеми держави і права.* 2014. Вип. 74. С. 83–88. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/eafacf46-1cb8-41cf-b069-68a3d9ba9757>